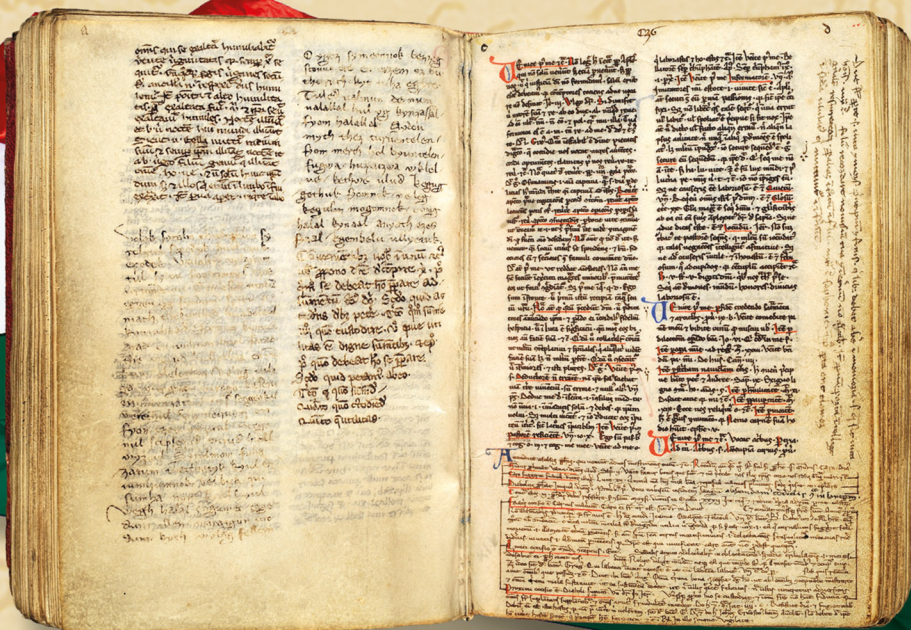

Ómagyar Mária-siralom szövegkönyve

Mező Tibor

novum

Mező Tibor

Ómagyar Mária-siralom szövegkönyve

Debrecen
2021

novum pro

Ez a könyv
e-könyvként
is elérhető

www.novumpublishing.hu

Minden jog fenntartva,
beleértve a mű film,
rádió és televízió, fotómechanikai
kiadását, hanghordozón és elektroni-
kus adathordozón való forgalmazását,
valamint kivonat megjelentetését,
illetve az utánnomását is.

Nyomtatva az Európai Unióban
környezetbarát, klór- és savmentes,
fehérített papírra.

© 2021 novum publishing

ISBN 978-3-99107-499-1

Lektor: Sósne Karácsonyi Mária

Borítókép: Pudiqne | Dreamstime.com;

Országos Széchenyi Könyvtár

Borító, tördelés & nyomda:

novum publishing

Illusztrációk: Mező Tibor

www.novumpublishing.hu

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	7
I. Bevezetés	9
1 A szavak szemiotikai szerkezetének ábrázolása	11
2 A szótag szerkezet általános és szimmetrikus sémája	13
3 A szótag címkézése	14
4 A fonológiai tervezés szintjei	15
5 A szócikkekben használt jelölés	17
6 Szómagyarázatok	21
7 A ritmuselemző magyarázatok	26
8 A szótagok statisztikai mutatója	29
II. A magánhangzókat jelölő digráfok	30
III. A mássalhangzókat jelölő digráfok	31
IV. Az egyjegyű magánhangzók	36
A diftongusok	59
V. Az egyjegyű mássalhangzók	60
VI. Az ÓMS szövegáttételei	101
1 Az eredeti kódexről készült fényképmásolat szövege	104
2 A betűk szerint leírt szöveg	105
3 A betűkből szótagolt szöveg	106
4 A verslábazással verssorokra tördelt szöveg	108

1 Időmértékes verselés	110
2 Ütemhangsúlyos verselés	113
5 A jelentést jelölő szöveg	116
6 A latin normaszöveg	122
1 Időmértékes verselés	123
2 Ütemhangsúlyos verselés	127
3 Szakfordítás	131
4 Műfordítás	134
VII. A zenésíthető szövegek könyv	137
Felhasznált irodalom	139

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Az *Ómagyar Mária-siralom* létezéséről nyilvánosan 1923-ban szerezhettünk tudomást, amelynek centenáriumát ünnepeljük. A vers verselése mind ez ideig ismeretlen maradt. Ezért szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik hozzásegítettek a megfejtéséhez, amelyet latin és német normaszövegek támasztanak alá: Godefroy De Saint-Victor latin *Planctusa* és a német *Nibelung-ének*.

A legtöbbet segített Vásáry Tamás, Kossuth-díjas zongoraművész és karmester, a Nemzet Művésze, a Szent István-rend birtokosa a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karán végzett munkája közben. Közreműködését kifejezni már-már metafizika, mert lenni kellett egy szentnek, aki várt.

Köszönöm, hogy mederben tartottak, Prof. Dr. Hoffmann István és Prof. Dr. Korompay Klára, a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagjai, miközben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Portugál Tanszékén és a Debreceni Egyetem Nyelvészeti Tanszékén jártam.

Tanítványa voltam Prof. Dr. A. Molnár Ferencnek a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, akinek megköszönöm most az útbaigazítását is, és köszönöm dr. Simoncsics Péter ny. nyelvésznek a személyes munka kezdő szakaszában a helyreigazítását. Köszönöm a Debreceni Egyetem Klasszika-Filológiai és Ókortörténeti Tanszék latintanárnak, Kovács Istvánnak, hogy kijavította a latinul írt szövegrészt.

Köszönöm a családom támogatását is. A feleségem, Mező-Vinnai Zita figyelme és türelme nélkül nem jött volna létre ez a munka, különleges szeretetet érdemel. Köszönöm.

Köszönöm végül pályatársaim és kortársaim felajánlásait, patronálását, hogy a részvételükkel segítették az *Ómagyar Mária-siralom* centenáriumának méltó ünneplését, aminek egyik díszekíván lenni ez az *Ómagyar Mária-siralom* szövegkönyv.

BEVEZETÉS

A grafémák és a digráfok számbavétele régi adóssága az *Ómagyar Mária-siralom* irodalmának. Ennek oka, hogy eddig nem vizsgálták kielégítő eredménnyel a szöveg ritmusának, hangalakjának és jelentésének együttes megfeleltetését. Nem született meg az olyan egyszerű szövegekönyv sem, amely megzenésíthető a köznevelés számára. A megoldást egy új szótagelmélet hozza el, amely a nyelvábrázolás egyik ágának bizonyul. A teljes hasonulás maitól eltérő irányának felismerése hozzájárul a vers több kulcsszavának értelmezéséhez. A normaként szolgáló latin *Planctus Sanctae Mariae...*,¹ valamint a német *Nibelung-ének* verselése hozzásegít a helyes metrum meghatározásához az *Ómagyar Mária-siralom* időmértékes szekvenciáiban.

Az *Ómagyar Mária-siralom* (továbbiakban ÓMS) tekintélyes kutatója, Martinkó András 1988-ban már szorgalmazta, hogy „nagy szolgálatot tenne az ÓMS ügyének az, aki hajlandó lenne a *Siralom* helyesírási kérdéseit tüzetes vizsgálat alá vetni” (Martinkó, 1988:21). A tudomány azonban rég elakadt a versritmus megfejtésénél, valamint a szöveg kulcsszavai hangalakjának megállapításánál. Az igényelt feladathoz mindenekelőtt ráébredésre van szükség, ami maga is költői lelemény. Ezzel nem akarom tagadni a kutatás szerepét, mert a kutatás bizonyítékot szolgáltat a konstruált szöveg tudományos magyarázatára. Alapkutatás nélkül azonban ez sem megy, mert hiányzik a megfelelő nyelvtani módszer alkalmazása. Úgy érzem, hogy nekem most sikerült egy közérthető ÓMS-szöveg-

1 Teljes cím: *Planctus Sanctae Mariae, Matris Domini, super unicum filium suum, pendentem in cruce, quem ipsa dictavit.*

könyv megalkotása, amelyet az ÓMS helyesírása alátámaszt az alábbiak szerint.

A graféma egy nyelv írásrendszerének legkisebb és szétválaszthatatlan eleme, a hangtanban a fonéma megfelelője.² Így a graféma alatt egyjegyű betűt értek a hangjelölő (fonémikus) magyar helyesírásban. Pl. a, á, e, é, i, í, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű, b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, y, z.

A digráf kettős betű vagy összetett betű (a helyesírási szabályzatban kétfegyű betű), olyan betűkapcsolat, amely két grafémából jön létre, és egyetlen beszédhangot (fonémát) jelöl.³ Megtaláljuk a mai magyar ábécében az alábbi mássalhangzók írására: Cs, cs, Dz, dz, Gy, gy, Ly, ly, Ny, ny, Sz, sz, Ty, ty, Zs, zs. A digráf kifejező eljárás azon esetben, amikor a nyelv idegen nyelvi környezetbe ékelődik.

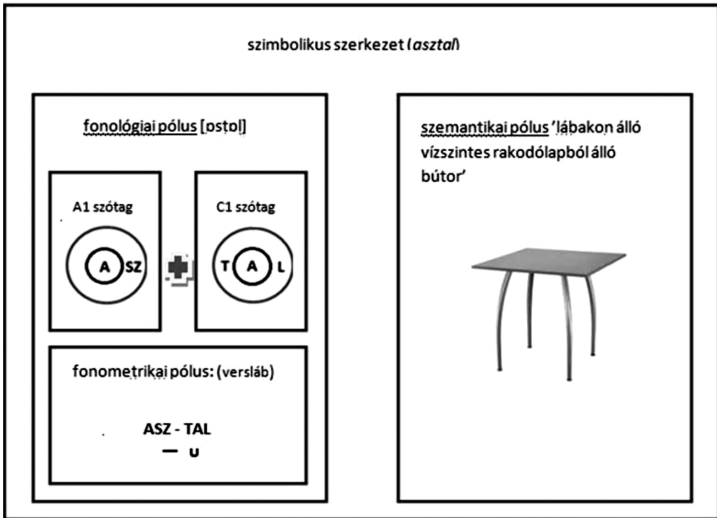
Az ÓMS-ban az Áá, Éé, Íí, Óó, Öö, Őő, Úú, Üü, Űű magyar magánhangzók terhét láthatóan a latin és német ábécé magánhangzói hordozzák: Aa, Ee, Ii, Oo, Uu, Yy, kivételesen a Ww. Kétségtelenül digráfokat izolálunk a *mézül* és a *vízül* szavakban az /ü/ helyén: uu: = [ü], eu: = [ü]. Digráf jelöli az ÓMS-ban a [fcouou], 'szava' szóalak /sz/ és /v/hangját is: fc: = [sz], uu: = [v].

Amennyiben a szótagokat a centrum-periféria modell alapján vizsgáljuk, a centrumban magánhangzót helyezve, a perifériára mássalhangzót, a digráfok a szótagban a centrum vagy a periféria tagjai lehetnek, ezért a szótagolásban felismert digráfok a nyelvtudományt új ismeretekkel gazdagíthatják.

2 Graféma. (2016. október 24). Wikipédia. Retrieved 2016. október 24. 04:59 from <https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Graf%C3%A9ma&oldid=18067186>.

3 Digráf. (2019. május 21). Wikipédia. Retrieved 2019. május 21. 10:50 from <https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Digr%C3%A1f&oldid=21350747>.

A szavak szemiotikai szerkezetének ábrázolása

1. ábra Az *asztal* szó szemiotikai szerkezete. Vö. Tolcsvai Nagy, 2017:209.

A1 szótag = szókezdő szótag két szótagos szavakban, C1 szótag = szóvégszótag két szótagos szavakban.

A szótagokat mibenlétük alapján látszólag az alábbi két nyelvi keretrendszer egyikébe sem helyezhetjük:

1. A nyelvi rendszer – a langue tagolásában – négy szinten helyezkedik el: hang – szó – mondat – szöveg.
2. A modern nyelvészet olyan kritériumok alapján, amelyekre a nyelvhasználók intuíciója is támaszkodhat, négyféle szót különböztet meg: a fonológiai szót, a lexikai szót, a morfológiai szót és a szintaktikai szót.

A nyelvi rendszerben a szótag a szóhoz áll legközelebb, és ha ebből a kategóriából nem akarjuk kivenni, akkor az a lehetőségünk maradt, hogy egy új, intuitív kritérium felvételével (metrum) ötféle szót különböztetünk meg, és az ötödiket fonometrikai szónak nevezhetjük.

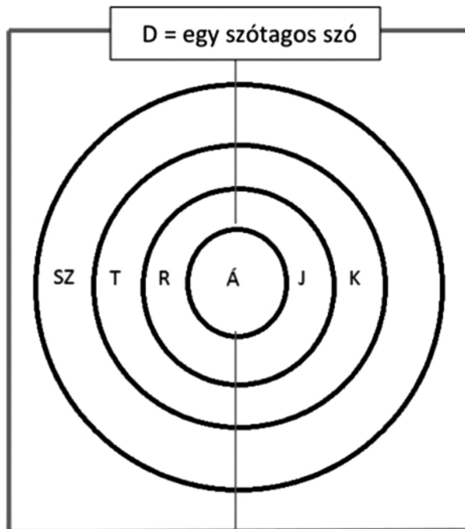
A fonometrikai szó olyan nyelvi alakzat, amely beszédhangsor, de a fonéma azon tulajdonságát kezeli, hogy magánhangzó vagy mássalhangzó-e (címkézés). Eszerint a fonometrikai szó alapegysége a szótag.

A szótag szerkezet általános és szimmetrikus sémája

A szótagokban előforduló magánhangzók és mássalhangzók önmagukban is szerkezetet konstruálnak (pl. /ő/ vagy /s/), nevezzük ezt az esetet redukált, valamint szeretlen szótag szerkezetnek.

Ennek ellenpontja a teljes szótagszerkezet, amelyben mássalhangzók előzik meg és követik a magánhangzót (pl. <boc>, <sztrájk> vagy <pszt> stb.).

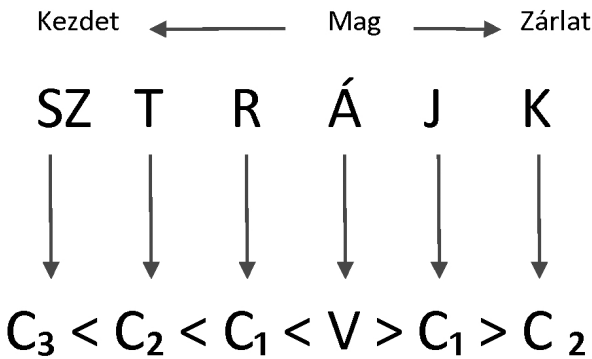
Részleges a szótagszerkezet a nyílt és zárt szótagok esetében, az előbbiben van mássalhangzó a magánhangzó előtt, de nincs utána (pl. <bo>, <bő> vagy
 stb.), valamint az utóbbiban ennek ellenkezője fordul elő, nincs mássalhangzó a magánhangzó előtt, de van utána (pl. <ak>, <adj> vagy <st> stb.).

2. ábra A [stra:j] szótag szimmetrikus szerkezetű sémája

A szótag címkézése

A szótag címkézése az az elemző folyamat, amikor a szótagban egy magánhangzó vagy mássalhangzó csoporttulajdonságára tesznek szert a fonémák, ill. csupán a fonémáknak ezeket a csoporttulajdonságát vesszük figyelembe a szótag hangalakjának megkonstruálása során.

3. ábra A sztrájk szó címkézése

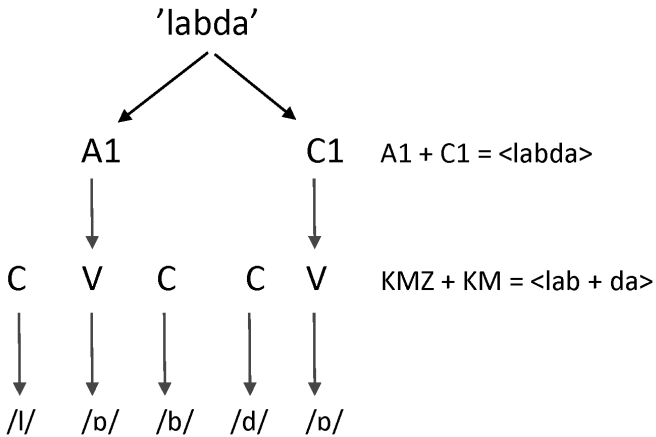
V = a latin vocalis (magánhangzó); C = a latin consonans (mássalhangzó) jele.

A fonológiai tervezés szintjei

A szótag olyan nyelvi szerkezet, amelyben

1. a szóban elfoglalt pozíciója szerint a szótag kódolt szerkezet
2. a szótagszerkezet magánhangzók és mássalhangzók szabályos rendjén alapul (tagolt hangsor)
3. a szótagok megszámlálása része a szótagolásnak

A szótag kódolt szerkezetének ábrázolásai:

4. ábra A *labda* szó kódolt szerkezete

A1 = szókezdő szótag két szótagos szavakban, C1 = szóvégszótag két szótagos szavakban, CVC = teljes szótag, CV = nyílt szótag, K = szótagkezdet – onszet, M = szótagmag – nukleusz, Z = szótagzárlat – kóda